

Szociális kompetencia megjelenése a pályaleírásokban valamint a felsőoktatási képzési-és kimeneti követelményekben

Dobosné Földi Brigitta, okl. angoltanár, okl. pedagógiatanár

Sülysápi Móra Ferenc Általános Iskola

2241 Sülysáp, Malom u. 14-18.

E-mail: foldibrigi87@gmail.com, telefon: 0620/3855337

Összefoglaló

A legtöbb munkahely ma már elvárja a dolgozóktól, hogy ne csak a saját szakterületükön, hanem a kooperációban, és más szociális készségek területén is kimagasló teljesítménnyel rendelkezzenek. Ahhoz, hogy ezeket fejleszteni tudjuk, valamint fejlesztő programokat tudjunk létrehozni, először is tisztában kell lennünk a szociális kompetenciák elemeivel. Ez a tanulmány ahhoz szeretne segítséget nyújtani, hogy bemutassa a különféle szakmákban megjelenő szociális készségek, képességek „térképét” és megvizsgálja az egyes elemek fontosságát.

Kulcsszavak: *szociális kompetencia, szakmák, pályakezddés, felsőoktatás, szakképzés*

The appearance of social competences in career descriptions and higher education's output requirements

Abstract

Most of the workplaces except high level achievement of cooperation and other social competences from their employees out of special skills. In order to develop these areas and make developer programs we have to know the elements of social competences. The research wants to help the readers with the presentation of the map of different social skills and it examines the importance of the social competence elements, too.

Keywords: *social competence, professions, entrance into a profession, higher education, vocational education*

1. Bevezetés

A szociális kompetencia kutatása rendkívül elterjedté vált napjainkban, amely igazolja a téma fontosságát. Egyre nagyobb hangsúly kerül nem csak a kognitív képességek, hanem olyan szociális készségek fejlesztésére is, amely hozzásegíti az egyént a társadalomba való beilleszkedéshez. Ha nem sikerül elsajátítani és fejleszteni már gyermekkortól ezeket a készségeket, nem lehet sikeres az egyén szocializációja sem. Mivel a világ felgyorsult, egyre kevesebb olyan mintát hoznak magukkal otthonról a gyerekek, amelyek az egyes szociális

készségek kialakulását biztosítják, így nagyrészt az iskola feladatává vált, hogy hozzájáruljon ezek fejlődéséhez. Ezt igazolják a különféle hazai mérések is, mely szerint már óvodás korban nagy különbségek figyelhetők meg a gyermekek szocialitása között. (Nagy, Józsa, Vidákovich és Fazekasné, 2004) A kutatások azt is igazolták, hogy nem vagy alig mutatható ki spontán fejlődés a szociális készségek tekintetében a 8–10 és 10–13 éves gyerekek körében végzett longitudinális vizsgálatok alapján. (Zsolnai és Józsa, 2002; Józsa és Zsolnai, 2005). Elmondhatjuk, hogy óriási szükség van a szociális kompetencia iskolai fejlesztésére, ehhez azonban szükség van a megfelelő programok kidolgozására is. El kellene érni, hogy ne csak bizonyos általános és szakmai ismeretekkel rendelkező, hanem a szociális kompetencia fontos elemeit birtokló egyének lépjenek majdan az iskolából a munka világába.

1.1. Kutatási probléma, célok

Sokféle szociális kompetencia modellel találkozhatunk a szakirodalomban, amelyek fontos alapkövei az e területen folyó kutatásoknak. Elmondhatjuk azonban azt is, hogy arról nincs egységesen kialakult kép, hogy a szociális kompetencia mely területei azok, amelyek kiemelt fejlesztést igényelnének a közoktatásban is.

Kutatásom célja az volt, hogy feltérképezsem a szociális kompetencia azon területeit, amelyek a munkavállalás szempontjából szükségszerűek lennének. Azért tartottam fontosnak ezt a kutatást, mert úgy gondolom, hogy a társadalomnak nagy szüksége van olyan munkavállalókra, akik birtokában vannak legalább optimális szinten (néhány területen kiemelkedően) bizonyos szociális készségeknek. Ahhoz, hogy ezeket fejleszteni tudjuk, valamint fejlesztő programokat tudjunk létrehozni, először is tisztában kell lennünk a szociális kompetencia elemeivel. Ez a tanulmány ahhoz szeretne segítséget nyújtani, hogy bemutassa a különféle szakmákban megjelenő szociális kompetencia elemek „térképét” és megvizsgálja azok fontosságát.

Korlátja a kutatásnak, hogy az egyes pályaleírások nem egyforma részletességgel vannak kidolgozva. Céлом azonban az volt, hogy általános képet kapjak azokról a szociális kompetencia elemekről, amelyek a legnagyobb számban fordulnak elő, az egyes szakmákban. Szerettem volna feltárni, melyek azok a készségek, képességek, amelyeknek fejlesztésére a legnagyobb hangsúlyt kellene fektetni, ahhoz, hogy a munka világába lépve nem csak szakmailag, hanem szociálisan is jól képzett egyéneket tudjunk képezni.

1.2. Szociális kompetencia meghatározása

A szociális kompetencia fogalmi meghatározása rendkívül sokszínű, a szakirodalomban rengeteg definícióval találkozhatunk, amelyeket a kutatók többféle megközelítés alapján próbáltak megfogalmazni. Schneider megközelítésében, a szociális kompetencia arra szolgál, hogy képessé tegyen a valakit a megfelelő szociális viselkedésre, segítve ezzel a személyközi kapcsolatok gazdagodását. (Schneider, 1993) Argyle (1983) úgy határozza meg, mint különböző képességek és készségek rendszerét, amely lehetővé teszi számunkra, hogy elő tudjuk idézni a kívánt hatást szociális kapcsolatainkban. Rose- Krasnor (1997) meghatározásában a szociális kompetencia a szervezett viselkedések eredményeként biztosítja a kommunikáció hatékonyságát, sajátos szociális, érzelmi, kognitív képességekből, motívumokból, magatartásmódokból áll, amelyek elsődlegesen az egyéntől függenek. Trower (1978) szerint a szociális kompetencia összetevői a szociális viselkedést előidéző tényezők. *Schneider* (1993) megállapítása szerint a szociális kompetencia képessé teszi az egyént a megfelelő szociális viselkedések végrehajtására, valamint elősegíti személyközi kapcsolatainak gyarapodását oly módon, hogy mások érdekeit ne sértse. (Konta és Zsolnai, 2002) Gresham és Elliot (1993) meghatározásában fontos ismérvként jelenik meg a szituációfüggőség, miszerint a szociális készségek más-más helyzetben másként jelenhetnek meg. A szociális kompetenciát pszichikus komponenskészletként értelmezi, amelyben az egyes komponensek megfelelő működése hozzásegíti az egyént az eredményes viselkedéshez. (Gresham és Elliot, 1993)

A fenti meghatározásokból is szembetűnő, hogy a különböző kutatók a társas viselkedést egy komplex rendszerként értelmezik, viszont más-más területre helyezve a hangsúlyt vizsgálják a komplexitást. Argyle (1983) és Trower (1978) leginkább pszichológiai megközelítés alapján, azon készségek és képességek fontosságát emeli ki, amelyek befolyásolják az egyén viselkedését. Hasonlóan tesz *Schneider* (1993) is, aki meghatározásában szintén hangsúlyozza a megfelelő szociális viselkedést. Rose és Krasnor (1997) pedig az egyén és a társas kapcsolatok hatásait helyezi középpontba.

Hazánkban Nagy József volt, aki a legátfogóbb megfogalmazást adta a szociális kompetenciáról. A következőképpen határozza meg a szociális kompetencia fogalmát:

„ A szociális kompetencia pszichikus komponensrendszer. Ez azt jelenti, hogy a szociális viselkedéshez szükséges komponens fajták (szükségletek, hajlamok, attitűdök, meggyőződések, rutinok, szokások, minták, készségek, ismeretek) készleteivel rendelkezünk, amelyekből kognitív és szociális motívumainktól, képességeinktől függően alakul az aktuális helyzetnek megfelelő viselkedés, miközben módosulhatnak meglévő komponenseink, gazdagodhatnak komponenskészleteink, fejlődhetnek szociális és kognitív képességeink. ” (Nagy József, 2000,

34. o.) Nagy József (2000) a szociális kompetenciát pszichikus komponensrendszerként értelmezi, amelyek egyrészt öröklött, másrészt tanult komponensekből állnak. Ezek a komponensek jelentősen meghatározzák az egyén szociális viselkedését.

Ahogy azt a fenti megfogalmazásokból is láthatjuk, a szociális kompetencia több dologból tevődik össze. Különböző képességek, készségek együttese, melynek hatására képes az egyén társas kapcsolatok kialakítására, interakciókra. Tulajdonképpen képessé teszi az egyént arra, hogy sikerüljön beilleszkednie a társadalomba. A definíciók alapján azonban azt is megfigyelhetjük, hogy még nincs egységesen elfogadott válasz arra, hogy mi a szociális kompetencia. Különböző megfogalmazások állnak rendelkezésünkre, ami alapján több olvasatból szemlélhetjük a fogalmat.

1.2.1. Szociális kompetencia csoportosítása

A nemzetközi kutatások az elmúlt évek során, már nem a szociális kompetenciát, mint egységes egészet szeretnék meghatározni és kutatni, hanem sokkal inkább azokat a készségeket, képességeket, motívumokat, összetevőket próbálják feltárni, amelyekből a szociális kompetencia áll.

Rinn és Markle (1979) nevéhez fűződik az első szociáliskompetencia-modell, amelyben megfigyelhető az érzelmek szerepének jelentősége a társas kapcsolatok terén. Az érzelmek hatékony kommunikációja hozzájárul a sikeres személyközi viselkedéshez, valamint segíti a pozitív énkép kialakulását, amely a társas viselkedés alapvető feltételét képezi.

A szociális készségek csoportosítása nehéz feladat. Stephens (1992) négy szociális készségcsoportot állapít meg, és ezekhez rendel további részkészségeket. Ezek a készségcsoportok a következők: személyközi viselkedés, önmagával szembeni viselkedés, feladattal kapcsolatos viselkedés, környezeti viselkedés.

A személyközi viselkedés részkészségei között találhatjuk például a konfliktuskezelést, a segítségnyújtást valamint a pozitív attitűdöket mások iránt. Az önmagunkkal szembeni viselkedés egyik fontos részkészsége a felelősségvállalás. A feladattal kapcsolatos viselkedésnél jelenik meg a kommunikációs és vitakészség, és találkozhatunk az étkezési, közlekedési készségek ismeretével, ha a környezeti viselkedésről olvasunk.

Daniel Goleman (1995) modellje szerint a személyes és szociális kompetenciák elemei öt fő csoportba sorolhatók:

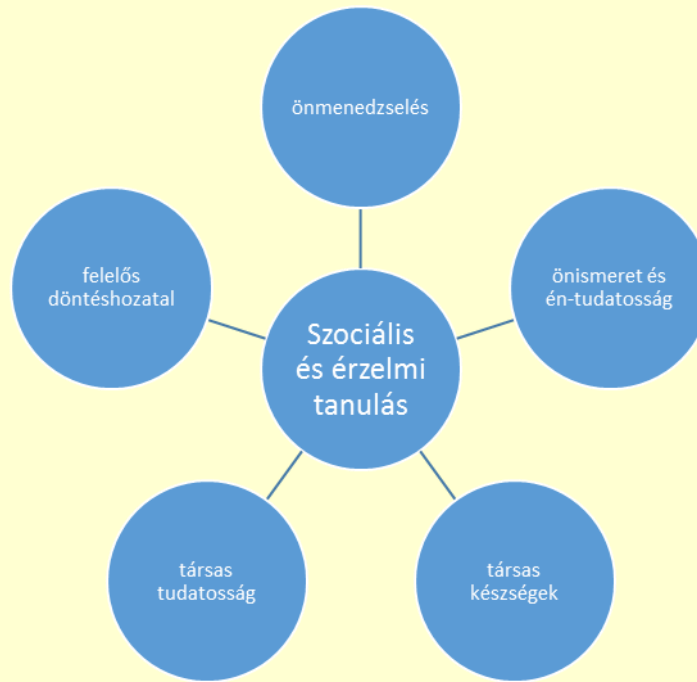
- én tudatosság (önismeret, önértékelés, önbizalom);

- önszabályozás (önkontroll, megbízhatóság, alkalmazkodás);
- empátia (mások megértése és fejlesztése, szükségleteik felismerése, sokszínűség értékelése, érzelmi feszültségek érzékelése);
- motiváció (kezdeményezőkészség, optimizmus, elköteleződés, teljesítményösztönzés);
- társas készségek (befolyásolás, kommunikáció, konfliktuskezelés, irányítás, kapcsolatépítés, együttműködés, csapatszellem).

Az elmúlt években számos kutatás zajlott a szociális és érzelmi kompetencia egymással való kapcsolatának feltárására vonatkozóan is. A vizsgálatok eredményei rávilágítottak arra, hogy a szociális komponensek mellett, nagy jelentőséggel bírnak a kognitív és emocionális összetevők is a társas viselkedés megvalósításában. (Halberstadt, Denham és Dunsmore, 2001; Chen, 2006) Vannak olyan kutatók (Saarni, 1999), akik a szociális kompetenciával ugyan szoros kapcsolatban álló, mégis attól különálló pszichikus rendszernek tekintik az érzelmi kompetenciát. „A szociális és az érzelmi kompetencia összefüggésrendszere még nem teljesen feltárt terület, ugyanakkor az utóbbi években felhalmozódott eredmények rámutatnak a téma kutatásának jelentőségére. Feltételezhető, hogy az érzelmi kompetencia nagyon fontos szerepet tölt be a szociális kompetencia fejlődésében, különösen kisgyermekkorban” (Zsolnai 2008, 121. p.) Az 1990-es évektől kezdődő kutatások alapján a legtöbb kutató egyetért abban, hogy mind az érzelmeknek, mind a gondolkodási folyamatoknak nagy szerepe van a társas viselkedés alakulásában. (Zsolnai, 2010).

A szociális és érzelmi tanulás fogalma leginkább Elias (2006) nevéhez köthető, aki hasonlóan a Daniel Goleman (1995) *Érzelmi intelligencia* című könyvében leírtakhoz abból a feltételezésből indul ki, hogy az érzelmi és szociális készségek, képességek fejlettsége erősen befolyásolja az egyének társas kapcsolatait, valamint teljesítményük sikerességét. A szociális és érzelmi tanulás folyamatában a gyermekek elsajátítják az érzelmelek felismerésének, megértésének és szabályozásának képességét, mely során fejlődnek kognitív, szociális és érzelmi készségei, s kialakul a megfelelő szociális viselkedés. (Zsolnai, 2013, 2014)

Azon kutatók, akik e terület intézményes fejlesztési lehetőségeivel foglalkoznak, 5 olyan területet emelnek ki a szociális és érzelmi fejlődésben, amelyek fejlesztése kulcsfontosságú. (Zsolnai és Rácz, 2015). Ezeket a területeket a következő ábra mutatja:

1. ábra:

Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. (2015). Social and emotional learning core competencies. Chicago

–Önismeret és éntudatosság: A fogalom arra utal, hogy az egyén képes felismerni érzelmeit, gondolatait, valamint ezek hatását a saját viselkedésére. Az önismeret magában hordozza az önértékelési képességet. Az egyén pontosan tisztában van azzal, mik az erősségei, korlátai és megfelelő optimizmussal valamint önbizalommal rendelkezik a jövőt illetően. (Zsolnai és Rácz, 2015)

– Önmenedzselés: Az egyén azon képes hatékonyan szabályozni érzelmeit, gondolatait és viselkedését a különböző szituációkban. Olyan készségeket foglal magában, mint a stressz kezelés, az impulzusok megfékezése, valamint a motiváció a kitűzött személyes és tanulmányi célok elérése érdekében. Magában foglalja azt is, hogy az egyén mások számára is képes érzelmeit kifejezni, s az adott helyzetben megfelelő magatartást tanúsítani. (Zsolnai és Rácz, 2015)

– Társas tudatosság: Képessé teszi az egyént arra, hogy elfogadja és megértse a különféle társadalmi kultúrával rendelkező embereket, valamint elfogadja azok hasonlóságait és különbségeit egyaránt. Felismeri és elfogadja a hasonlóságokat, különbségeket. (Zsolnai és Rácz, 2015)

– Társas készségek: Az egyén azon képessége, arra vonatkozóan, hogy megfelelő kapcsolatokat tudjon kialakítani embertársaival. Ilyen készségek például az együttműködés,

megfelelő kommunikációs készség, segítségnyújtás, vagy a konfliktuskezelés. (Zsolnai és Rácz, 2015)

– Felelős döntéshozatal: Az egyén képes legyen saját döntéseit megfelelően, felelősségteljesen meghozni, együttműködve, tiszteletben tartva mások érdekeit is, valamint vállalja a következményeket döntéseiről, s azokat tudja reálisan értékelni. (Zsolnai és Rácz, 2015)

Ezeknek a készségeknek a fejlesztése rendkívül fontos, már gyermekkortól kezdődően, hiszen a life long learning koncepcióját ismerve elmondhatjuk, hogy a tanulás nem fejeződik be azzal, hogy az egyének kikerülnek az iskolapadból a munka világába. Ahhoz azonban, hogy tovább tudjanak fejlődni a kognitív képességeken kívül, szükségük van olyan szociális készségek meglétére is, amelyek hozzásegítik őket a fejlődéshez.

1.3. Kompetenciák a szakképzésben és felsőoktatásban

Fontos lenne elismernünk azt a tényt, hogy bizonyos szociális készségek nélkül nem lehetünk sikeres munkavégzők. Az OCTAE (Office of Career, Technical, and Adult Education) három nagy csoportban határozza meg a munkavégzéshez szükséges legfontosabb területeket. Ezek az alkalmazható tudás, a munkavégzéssel kapcsolatos készségek (pl.: kommunikáció, információhasználat) és a társas kompetenciák. Ebből is láthatjuk, hogy kiemelt jelentőséggel bírnak a szociális készségek a munkavégzés során, ezért fontos lenne az optimális szint elérése már a munkába állás megkezdésekor.

Tóth (2009) kutatása is rávilágít arra, hogy a munkaerőpiacon elvárt képességek közül az együttműködés, az empátia és az emberekkel való bánásmód rendkívül kiemelt helyen áll. A felsőoktatás és a szakképzés feladatai, hogy a munkaadók számára megfelelő szakemberek képezzen.

Az elmúlt 20 évben az magyar oktatási rendszer, jelentős változásokon ment keresztül, alkalmazkodva ezzel a munkaerő-piaci elvárásokhoz. Az új szakképzési törvény 2011–ben jelent meg, és nagymértékben módosította a képzések tartalmi elemeit. (Szakképzési törvény, 2011) Újdonság volt benne, hogy a kerettantervet modulrendszerben határozta meg és a szakmai követelményeket kompetenciák mentén írta elő. Ezen kívül fontos megemlítenünk az 1993-as szakképzési törvénnyel bevezetésre került Országos Képzési Jegyzéket, amely szintén jelentős mérföldkő volt a szakképzésben, hiszen a sok különböző képzési jegyzékből megszületett egy országos érvényű, egységes struktúra. Az OKJ a szakképzési rendszer alapdokumentuma lett. (Farkas, 2013) Fontos kiemelnünk a szakképzésben megjelenő

kompetencia fogalmát, mely témánk szempontjából is kiemelt fontosságú. A munka világába lépő embernek szüksége van bizonyos kompetenciák meglétére. A kutatások általában a kompetenciaterületek minden részéről próbálják felderíteni a legszükségesebbeket, jelen tanulmányunkban azonban kifejezetten a szociális kompetenciára koncentrálnak.

Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az általunk vizsgált témáról, közelebbi áttekintést kell adnunk annak felsőoktatási aspektusairól is, hiszen a munkavállalók másik nagy csoportját főiskolákon, egyetemeken végzett hallgatók alkotják. A felsőoktatás átalakulása a Bolognai Nyilatkozat elfogadásával 1999-ben kezdődött, melynek legfőbb célkitűzése a munkaerő-piaci alkalmazhatóság volt. (Hrubos, 2002) A 2006-ban bevezetett bolognai rendszer, jelentős változásokat okozott (legfőképp a pedagógusképzés területén). Többciklusú képzés jött létre, melynek szintjei a következők: alapképzés, mesterképzés, valamint doktori képzés. Megjelent az angolszász országokhoz hasonlóan, a kompetenciák mentén történő követelményrendszer kialakítása, egyre inkább elkezdett felértékelődni az egész életen át tartó tanulás fontossága. A leggyorsabban terjedő változtatások egyike mai felsőoktatásban, a duális képzés megjelenése. Lényege, hogy az elméleti képzés a főiskolán/egyetemen a gyakorlati képzés pedig az együttműködő vállalatoknál folyik. (Szigeti és Dezső, 2016) A professzionális képesítés megszerzéséhez azonban szükséges bizonyos szociális készségek elsajátítására is, melynek egy példáját az alábbi ábrán láthatjuk.

2. ábra:

Duális képzés elemei (Szigeti és Dezső, 2016)

Ahogy az eddigiekben olvashattuk, a szakképzés és a felsőoktatás területén is egyre hangsúlyozottabbá vált a kompetencia alapú képzés. A munkaerő piaci elvárások egyre

fokozódnak és nem elég a megfelelő szakmai ismeretek birtoklása, szükség van a különböző szakmákban leginkább fontos szociális készségek meglétére is. Ez mára hozzátartozik a munkahelyeken megfogalmazott kritériumok listájához, s vélhetően a jövőben is fontos szempont lesz az alkalmazottak kiválasztásánál.

2. A vizsgálat kiinduló hipotézisei

Vizsgálatom megkezdése előtt sok feltételezés fogalmazódott meg bennem. Végül a következő hipotéziseket állítottam fel:

1. A különböző pályaleírásokban és a kimeneti követelményekben meg fognak jelenni a szociális kompetencia egyes elemei
2. Az egyes szakmák leírásában ugyanazokat a szociális kompetencia elemeket fogom megtalálni, mint amelyeket az elméleti leírások és modellek tartalmaznak.
3. A mesterképzést végzett hallgatóknak a szociális kompetencia többféle elemével kell rendelkezniük, mint az alapképzésben végzetteknek.
4. A pályaleírásokban többször fognak megjelenni a társas kompetencia elemek, mint az önismeret és éntudatosság elemei.

Utolsó hipotézisem indoka az volt, hogy szakirodalmi ismereteim alapján, legtöbbször a társas kompetencia elemeit vizsgáló írásokkal találkozhatunk. Nemzetközi szinten pedig (egyre inkább Magyarországon is) az én hatékonysággal, éntudatossággal foglalkozó vizsgálatok váltak az utóbbi időben elterjedté és fontossá, ezért úgy gondoltam érdekes lehet e két szociális kompetencia csoport kontextusában is vizsgálódnom.

3. A vizsgálati minta

Vizsgálatomban szerettem volna megmutatni, melyek azok a szociális készségek, amelyek az egyes pályaköri leírások, szakmaleírások valamint a felsőoktatási rendszer képzési és kimeneti követelményei között megjelennek, s ezáltal biztosan állíthatjuk, hogy a szociális kompetencia e területeinek fejlesztésére majdan különös tekintettel kellene lennünk a gyakorlatban is. Két nagy területen elemeztem a szociális készségeket, amelyek a vizsgálati minta alapjául szolgáltak. Egyrészt a Nemzeti Pályaorientációs Portál szakmaleírásait, másrészt a Felsőoktatási Képzési-és Kimeneti Követelményeit vizsgáltam meg tüzetesen.

A Nemzeti Pályaorientációs Portál tartalmazza szinte az összes pályakör illetve szakma leírását, beleértve azokat a követelményeket is, amelyeket képességek szintjén el kell sajátítani a tanulóknak, tanulmányaik sikeres teljesítéséhez, és a munkába lépéshez. Vizsgálatom során a portál szakmaleírásait elemeztem, szám szerint 374-et. Gondos dokumentumelemzéssel kigyűjtöttem az összes elvárt szociális készséget, amelyek bizonyos szakmák végzéséhez nélkülözhetetlenek. A szakmák között találtunk ABC eladót, politológust, villanyszerelőt is, melynek köszönhetően változatos csoportok elemzésére volt lehetőség. A szakmák pontos listáját a 2. számú melléklet tartalmazza.

Kutatásomban felhasználtam még az alap-és mesterképzési szakok képzési –és kimeneti követelményeinek leírását is. A mintában az alapképzési szakokon 133, a mesterképzésben pedig 290 szakma követelményét vizsgáltam meg. A következő területeket elemeztem: informatikai, agrár, nemzetvédelmi és katonai, műszaki, jogi és igazgatási, orvos és egészségtudományi, művészeti, sporttudományi, gazdaságtudományi, természettudományi, társadalomtudományi, pedagógusképzési, valamint az egyházi felsőoktatási intézmények hitéleti szakjai. A felsőoktatási szakok listáját a 3. számú melléklet tartalmazza.

Összességében 797 szakma leírását vizsgáltam abból a szempontból, hogy mely szociális kompetencia elemek fordulnak elő legnagyobb számban, melyek fejlesztésére kellene a legnagyobb hangsúlyt fektetni munkavállalás szempontjából a gyakorlatban is.

4. Vizsgálati módszerek

Vizsgálati módszerként a dokumentumelemzést választottam. A dokumentumelemzés szempontjai az egyes szociális kompetencia elemek voltak, amelyeket az olvasott szakirodalom alapján állítottam össze. A SEL program, fentiekben is ismertetett 5 fő fejlesztési területe (önismeret és éntudatosság, az önmenedzselés, a társas tudatosság, a társas készségek és a felelős döntéshozatal) alapján állítottam össze dokumentumelemzési szempontsoromat. Ezen kompetenciaterületek egyes elemeit használtam és egészítettem ki a dokumentumelemzés folyamatában. Személyes megítélésem alapján megpróbáltam kiválasztani azokat az elemeket, amelyek nagy valószínűséggel jelennek majd meg a követelményekben. A következő szempontsört alkalmaztam a dokumentumok elemzéséhez:

- önállóság
- pozitív önértékelés
- empátia

- együttműködés
- kommunikáció
- konfliktuskezelés
- segítségkérés –és nyújtás
- felelősségvállalás
- tolerancia
- problémamegoldás

A dokumentumelemzés során egyre több-és több szociális kompetencia elemet fedeztem fel a leírásokban, amelyekkel folyamatosan bővítettem szempontsoromat. Összesen 48 féle szociális kompetencia elemet sikerült összegyűjtenem. (1. számú melléklet)

5. A vizsgálat eredményei

Kutatásom során elsődleges célkitűzésem az volt, hogy egy szociális kompetencia „térkép” készítsék azokról a készségekről, képességekről, amelyek nagy jelentőséggel bírnak az egyes szakmákban. A „térkép” elkészítéséhez a SEL programok fejlesztési területeit használtam, s igyekeztem kibővíteni, és a csoportokhoz rendelni ezen területek egyes elemeit azokkal a készségekkel, amelyeket a pályakörök valamint a képzési- és kimeneti követelmények leírásaiban találtam. A következő ábrán (3. ábra) láthatjuk a SEL program felosztását, a különböző szociális kompetencia elemekkel.

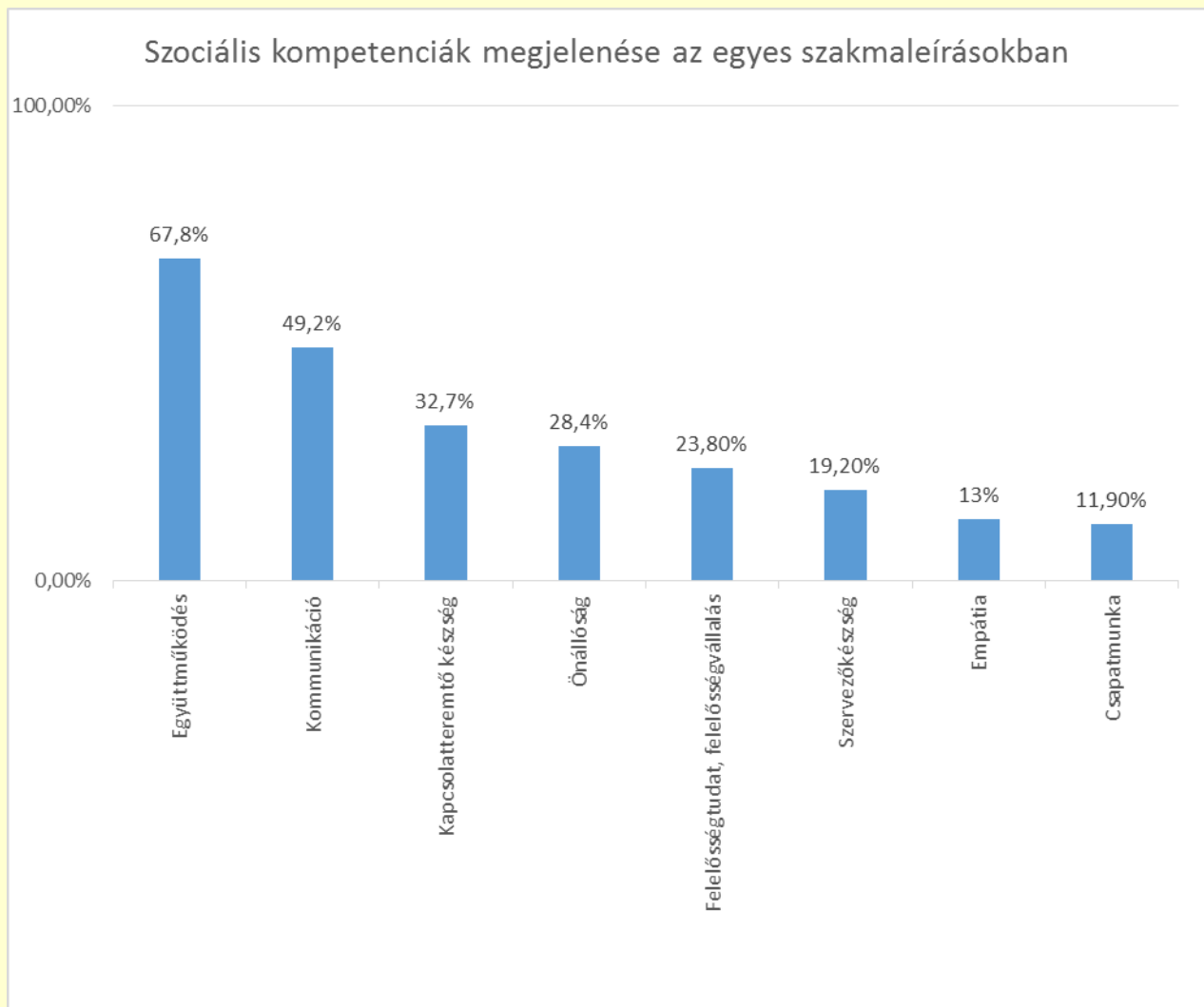
1. ábra:

Szociális kompetencia „térkép” (forrás: <http://www.casel.org/>- Dobosné, 2016)

A fenti felsorolásból láthatjuk, hogy ezek a szociális kompetencia elemek, kisebb-nagyobb hangsúllyal megtalálhatóak a szakirodalomban is, különféle felosztásokban. Rinn és Markle (1979) például megkülönbözteti az önkifejezés (pozitív énkép, érzelmek kifejezése), a mások elfogadása, az önérvényesítés és a hatékony kommunikáció csoportját, amelyekben szintén megjelennek a fenti szociális kompetencia elemek. Másik felosztást alkalmaz Spence

(1983), aki a szociális kompetencia mikroszociális és makroszociális szintjét különbözteti meg. Mikroszociális készségekből állnak össze a makroszociális készségek, amelyek olyan elemeket foglalnak magukban például, mint a segítőkészség, az empátia, vagy az együttműködés. Stephens (1992) csoportosításában, ahogy azt már a szakirodalmi áttekintésben is olvashattuk bizonyos személyekhez, önmagunkhoz, feladathoz és a környezeti viselkedéshez tartozó szociális készségekkel találkozhatunk. Ilyenek például a kommunikáció, konfliktuskezelés, odafigyelés, pozitív hozzáállás, vagy a felelősség. Következésképpen elmondhatjuk, hogy az általam feltérképezett szociális kompetencia elemek megtalálhatóak az egyes kompetencia modellekben is.

Ahogy azt a fentiekben már olvashattuk, nagyon sok igazolás született már arról, hogy miért fontos a megfelelő szociális készségek, képességek elsajátítása már gyermekkorba. Arra azonban még nem született meg a pontos válasz, hogy melyek azok a szociális készségek, amelyek a leginkább hozzásegítik az egyént a megfelelő munkavégzéshez, ezáltal a társadalomba való beilleszkedéshez. A következő részben az egyes szociális kompetencia elemek megjelenésének vizsgálatát fogom ismertetni az egyes szakmák leírása, valamint a felsőoktatási kimeneti követelményeinek tükrében. Elsőként a Nemzeti Pályaorientációs Portál szakmaleírásait vizsgáltam, amelyeknek eredményeit az 1. táblázat mutatja. A táblázatban azokat a szociális kompetencia elemeket tettem sorrendbe, a melyek a legtöbbször fordultak elő a leírásokban, ezért az első nyolc elemet vettem számításba.

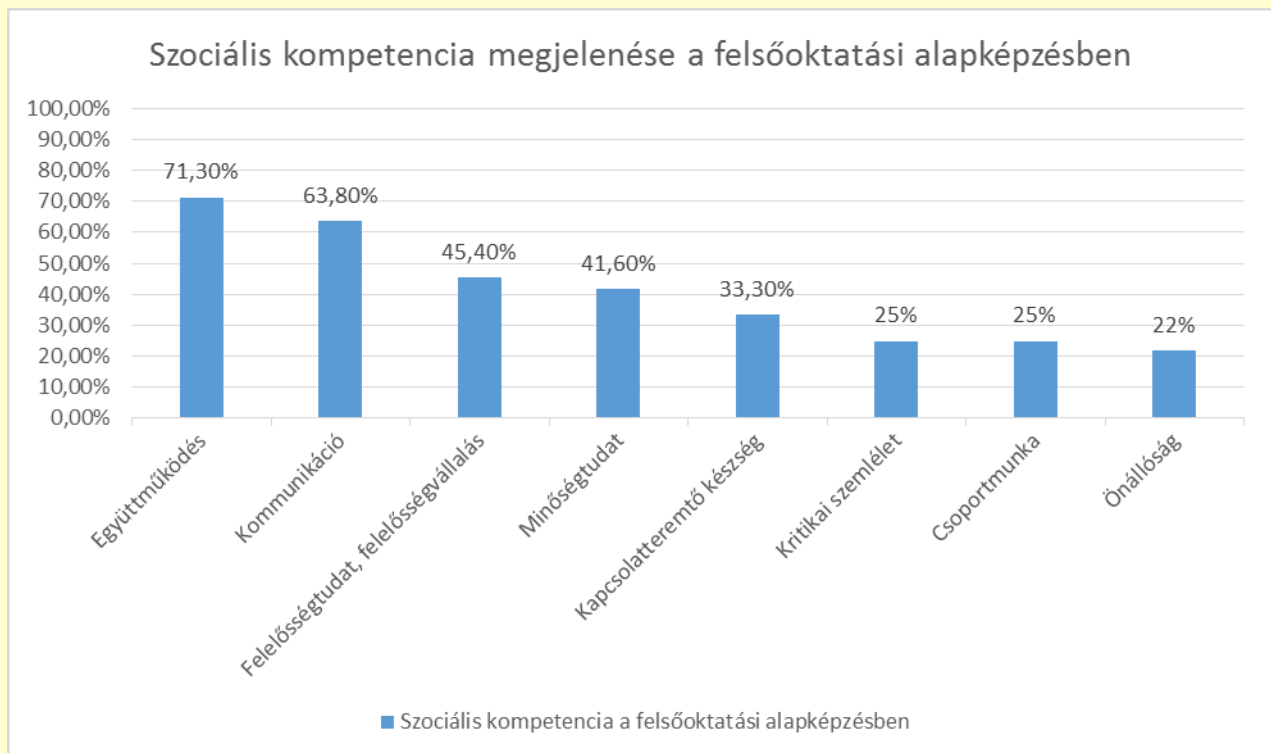
1. táblázat:

Szociális kompetencia a szakmaleírásokban

Legmagasabb számban az együttműködés képessége jelenik meg az egyes szakmák követelményeinél. Majdnem 70%-a munkaköröknek már elvárt képességként kezeli az együttműködést, ami azt jelenti, hogy az iskolából kikerülve, már rendelkezniük kell a tanulók magas százalékának optimális együttműködési képességgel. A másik legfontosabb a kommunikációs készség, hiszen az emberek közötti interakciók létrejöttének alapja a megfelelő kommunikáció megléte. Ehhez kapcsolhatjuk a kapcsolatteremtő készséget, amelynek kialakulása szintén elengedhetetlen. A szakmák körülbelül egyharmad részében szükség van a kapcsolatteremtő készség kialakulására, különös tekintettel az oktatás, kommunikáció, humán szolgáltatások, kereskedelem-és marketing valamint a jogi pályakörök terén. Sok helyen együtt szerepel az együttműködés és az önállóság képessége a szakmaleírásokban, ezért nem elhanyagolható ezek egyidejű fejlesztésének szükségessége. Kiemelt szerephez jut még a felelősségtudat és felelősségvállalás a saját és mások munkája

íránt, hiszen meg kell tanulni felelősséggel végezni a ránk bízott feladatokat, illetve az együtt elérhető eredmények érdekében tekintettel kell lennünk másokra is. Kisebb számban megjelennek még olyan elvárt készségek, mint a szervezőkészség, empátia, csapatmunka, türelem, stressztűrés, tolerancia stb. Ezeknek a fejlesztése szintén nagyon fontos lenne, hiszen részét képezik a szociális kompetenciának és szoros kapcsolatba hozhatóak az együttműködési készséggel, ami pedig rengeteg szakma elvárása közé tartozik.

A felsőoktatási képzési és kimeneti követelményeit külön vizsgáltam alap –és mesterképzési szakokon. A 2. táblázatban az alapképzésben megjelenő és elsajátítandó szociális kompetenciákat ábrázoltam. Itt szintén az első nyolc olyan szociális kompetencia elemet ábrázoltam, amelyek a legtöbbször fordultak elő a követelményekben.

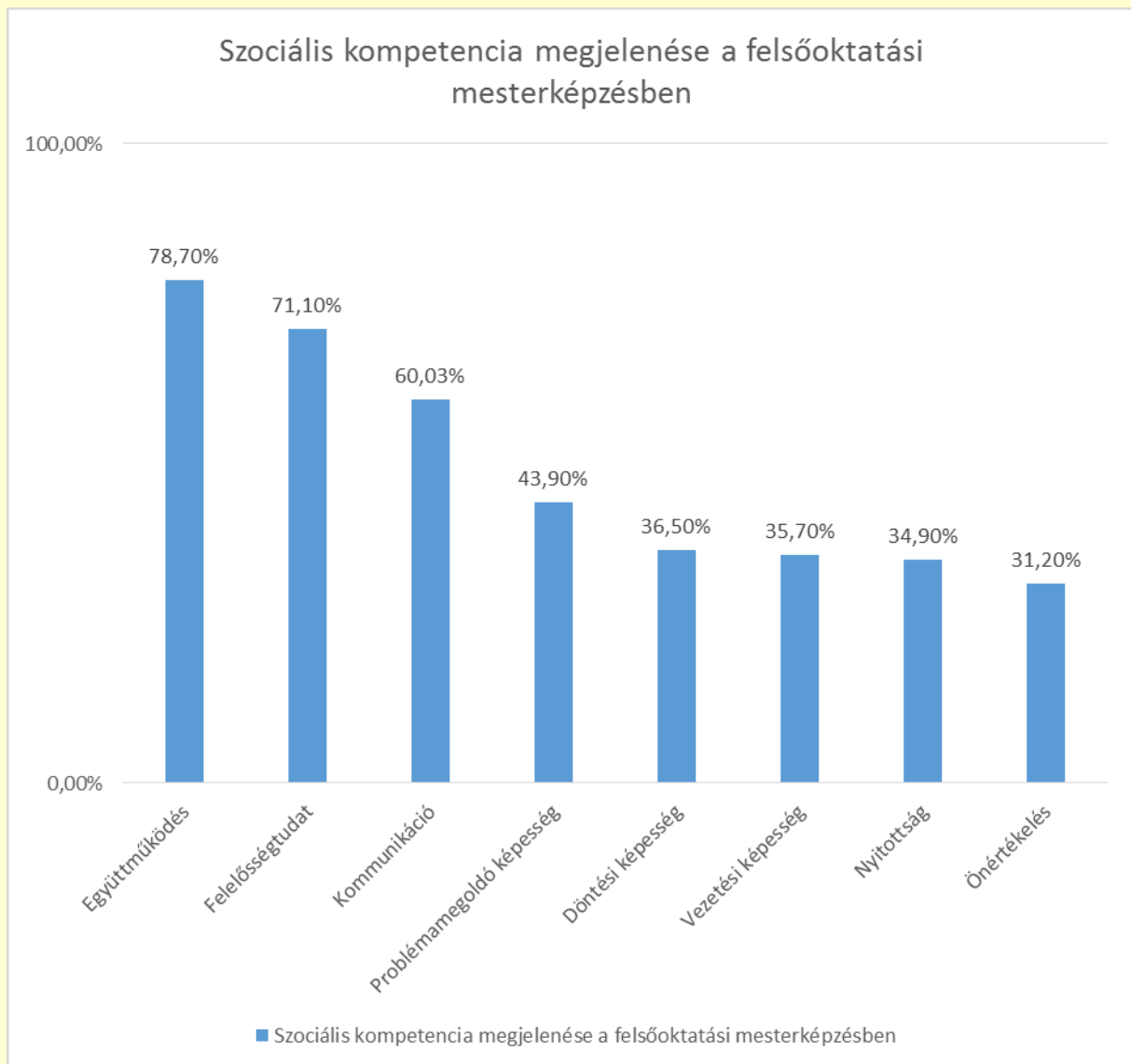
2. táblázat:

Szociális kompetencia a felsőoktatási alapképzésben

Az alapképzési szakok kimeneti követelményeiben leginkább elvárt képesség szintén az együttműködés. Több, mint 70%-a az egyes szakoknak tekinti mérvadónak a szociális kompetencia ezen részképességének meglétét. Ezzel szinte párhuzamosan jelenik meg a kommunikációs képesség, különösképp a bölcsészettudományi, pedagógusképzési, jogi valamint a társadalomtudományi képzési területeken. Nagy hangsúlyt fektetnek a felelősségtudat, felelősségvállalás és a minőségtudat kialakulásának fontosságára, jellemzően

leginkább a gazdasági, műszaki szférákban, az orvosi és egészségtudományi pályákon. A kapcsolatteremtési képesség megléte szintén sok szakmában feltételként jelentkezik. Megjelenik a kritikai szemlélet beleértve többnyire a magunk felé is elvárt reális önértékelés képességét, és a saját munkánkkal kapcsolatos kritikus értékelést, az önreflexió képességét. Habár kisebb számban, de nagy jelentőséggel bírnak az empátia, tolerancia, döntési- és ítélőképesség, problémamegoldás, konfliktuskezelés stb. A szociális szférákban elhelyezkedőknek kiemelt cél az említett kompetenciák elsajátítása.

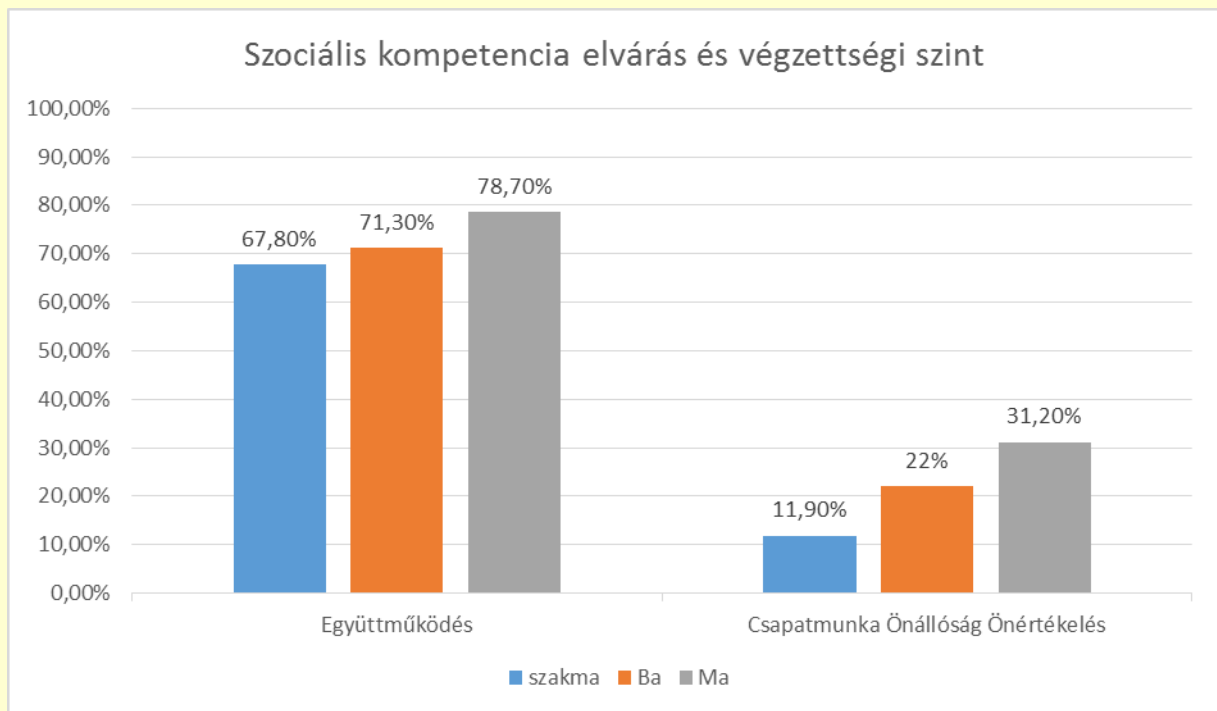
A mesterképzési szakok kimeneti követelményei, mutatnak némi hasonlóságot az alapképzésben elsajátítandó szociális kompetenciákkal, ugyanakkor eltéréseket is tapasztalhatunk.(3. táblázat)

3. táblázat: Szociális kompetencia a felsőoktatási mesterképzésben

A mesterképzésben (vagy már előtte) elsajátított szociális kompetenciák közül az együttműködési képesség emelkedik ki leginkább, ugyanúgy, ahogyan az előzőekben vizsgált alapképzési és szakmai követelményeknél is. Itt azonban még hangsúlyosabbá válik e képesség szükségessége. A vizsgált mesterképzési szakok közel 80%-a írja le elvárt követelményként az együttműködési képességet. Érdekes, hogy az eddigi táblázatokban alacsonyabb helyet elfoglaló felelősségtudat és felelősségvállalás a mesterképzést követően már szinte alapkövetelménnyé válik. Kb. 71%-ban jelenik meg a felelősségtudat a kimeneti követelmények között. Ez talán betudható annak is, hogy minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki annál fontosabb, hogy megfelelő felelősségtudattal rendelkezzen és természetesen annál nagyobb felelősséggel jár maga a szakma is. Gondoljunk például az orvosokra, akik, ha nem birtokolnák az optimális felelősségtudat képességét, nem tudnának helyt állni a szakmájukban, hiszen a betegek egészsége vagy akár élete forog kockán. Ugyanez vonatkozhat persze más szakmákra is, mint például a mérnökök, pedagógusok stb. A kommunikáció képessége szintén nélkülözhetetlen fontosságú, ugyanúgy, mint a problémamegoldó képesség, ami a mesterképzésben végzetek 40%-ának előírt követelményét képezi. Érdekességként láthatjuk, hogy előtérbe kerülnek még olyan készségek, mint a döntéshozatali vagy vezetői készség. Ez sem lehet véletlen, hiszen a mesterképzésben végzetek közül sokan kerülhetnek vezetői pozíciókba, ahol ezek nélkül a képességek nélkül nem lennének képesek megállni a helyüket. Nagy számban kerülnek elő még olyan készségek, mint a nyitottság, reális önértékelés, önállóság, csapatmunka, kezdeményezőkézség, vagy konfliktuskezelő készség, amelyek szinte minden képzési területen megjelennek. Vannak azonban olyan készségek is, amelyek kifejezetten egy-egy ágazatra korlátozódnak.

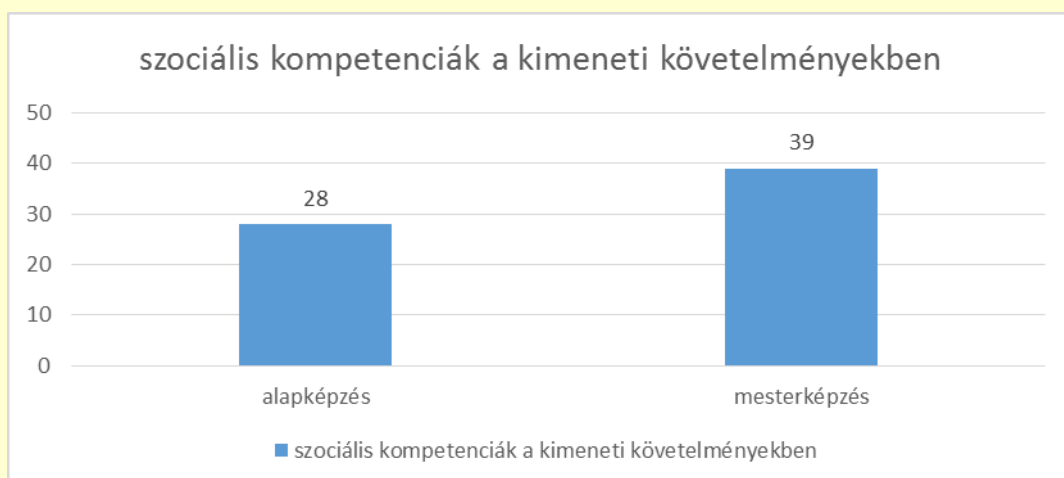
Következtetésként azt is elmondhatjuk, hogy minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál magasabb számban kell bizonyos szociális kompetenciákkal rendelkeznie. Az alábbi táblázatban (4. táblázat) kiemeltem az első nyolc legnagyobb számban megjelenő kompetencia elemből kettőt. Az együttműködést, ami a legtöbbször fordult elő, valamint a 8. helyen álló elemeket, melyek a csapatmunka, önállóság és önértékelés. Megfigyelhető, hogy a Ba és Ma végzettségekhez nagyobb százalékszámok párosulnak. Azt is láthatjuk, hogy a legmagasabb százalékszámok az Ma követelményeiben fordulnak elő, vagyis minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb arányban várják el tőle bizonyos szociális kompetencia elemek meglétét.

3. táblázat:

Szociális kompetencia és végzettség

Kutatásomban megvizsgáltam az alap és mesterképzési követelményekben megjelenő szociális kompetencia elemek megjelenését abban a tekintetben is, hogy mely szinten kell többféle készséggel rendelkezniük a végzős hallgatóknak. Az alábbi diagramon (5. táblázat) megfigyelhetjük, hogy a mesterképzésben végzettebbeknek több fajta szociális kompetencia elem birtokában kell lenniük, mint az alapképzésben végzetteknek. Az alapképzésben 28 eltérő szociális kompetencia elemet, míg a mesterképzési szakok kimeneti követelményei között 39 különböző összetevőt találtam.

4. táblázat:

Szociális kompetencia a kimeneti követelményekben

Fontos célkitűzéseim közé tartozott, hogy az általam vizsgált társas kompetencia valamint az önismeret és éntudat elemek, hogyan jelennek meg a pályaleírásokban és kimeneti követelményekben. A társas kompetencia elemeiként a következő készségeket, képességeket találtam:

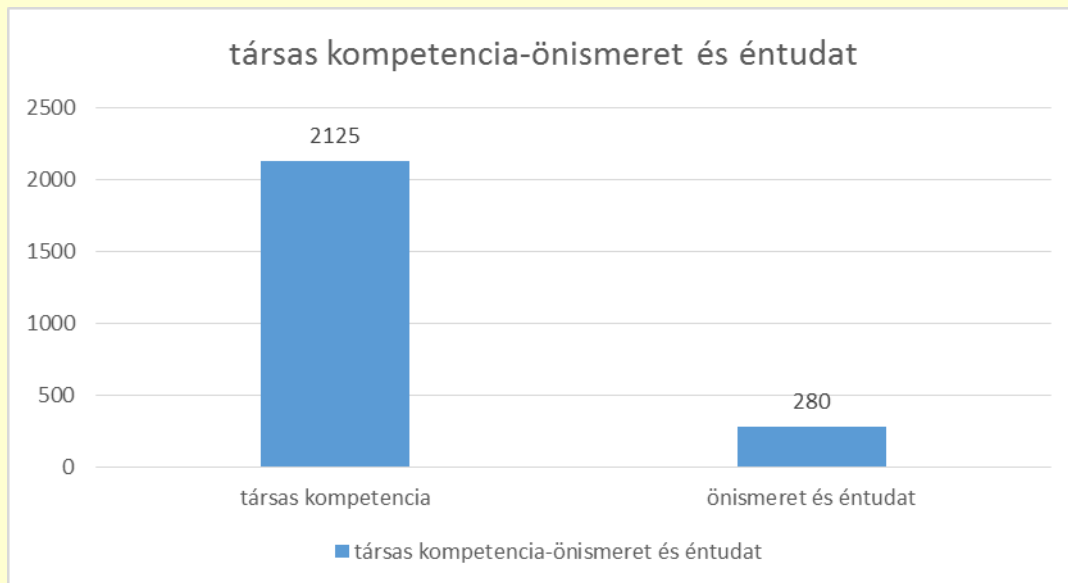
- empátia
- együttműködés
- csapatmunka
- alkalmazkodó képesség
- kommunikációs készség
- kapcsolatteremtő készség
- kezdeményezőkézség
- konfliktuskezelő készség
- segítőkészség
- felelősségvállalás
- kompromisszumkézség
- udvariasság
- közvetlenség
- tisztelet mások iránt
- problémamegoldó képesség
- mások elfogadása
- figyelmesség
- odafigyelés
- odaadás
- előzékenység

Az önismeret és éntudat elemei közül a következők szerepeltek az egyes szakmák leírásaiban:

- önkritika
- reális önértékelés
- önbizalom
- asszertivitás

A fenti elemek számából már következtethetünk arra, hogy a társas kompetencia elemei nagyobb számban jelennek meg elvárásként, mint az önismeret és éntudat elemei a

szakmaleírásokban. A következő táblázat (6. táblázat) ábrázolja a fenti elemek számszerű megjelenését.

5. táblázat:
Társas kompetencia- önismeret és éntudat

A diagramon láthatjuk, hogy sokkal nagyobb számban fordultak elő a dokumentumelemzésben kiválasztott szakmaleírásokban és követelményekben a társas kompetenciák elemei, mint az önismeret és éntudat elemei. Ebből következik, hogy a munkába lépésnél nagyon fontos mindkettő szerepe, de a társas készségek fejlesztésére e tekintetben még inkább nagy hangsúlyt kellene fektetni az oktatásban.

6. Következtetések

A kutatásban vizsgált pályaköri leírások és kimeneti követelmények sokszínű képet mutatnak az egyes elvárt szociális kompetencia elemek tekintetében. Rengeteg szociális készséget találhatunk a leírásokban, amelyek elvárásként vannak jelen a munkába lépő végzős diákoknál, hallgatóknál.

Vizsgálatom célja az volt, hogy felderítsem és rendszerezsem azokat a szociális készségeket, amelyek a munkavállalás szempontjából elengedhetetlenül fontosak. Az első hipotézisem, miszerint megjelennek a pályaköri leírásokban és kimeneti követelményekben a szociális kompetencia elemei, igazoltnak tekinthető, hiszen nagy arányban fordultak elő a leírásokban ezek a készségek. Azon feltevésem, miszerint a munkába lépéshez szükséges szociális készségek, képességek a szakirodalomban fellelhető szociális kompetencia modellekkel összefüggésben állnak szintén igazoltnak mondható, hiszen ugyanazokat az

elemeket találhatjuk meg a leírásokban, mint amelyekről a szakirodalomban is olvashatunk. Bizonyosságot nyertünk arról is, hogy a mesterképzésben végzett hallgatóknak a szociális kompetencia többféle elemével kell rendelkezniük, mint az alapképzésben végzetteknek. Köszönhető ez talán annak is, hogy a mesterképzésben végzettek sokszor kerülhetnek vezető pozícióba, így számukra szükségesek olyan vezetői kompetenciák, amelyek az alapképzésben csak kevésbé jelennek meg. Negyedik feltevésem az volt, hogy a társas kompetencia elemei nagyobb arányban jelennek majd meg, mint az önismerettel és éntudattal összefüggő készségek. Az adatok alapján következtethetünk arra, hogy ez a hipotézis is beigazolódott, hiszen jóval több társas készség megléte szükséges a munkába lépéshez.

Következésképpen az egyes szociális készségek fejlesztése még kiemeltebb feladatunkká kell, hogy váljon, hiszen különböző felméréseket olvashatunk arról, hogy az első munkahelyüket elvesztők legtöbbször nem a szakmai tudás miatt kell, hogy távozzon, hanem általában a szociális készségek azok, amelyek meghatározóak ebben az időszakban. Egy amerikai kutatás szerint például a tanárok közül az első öt évben a legmagasabb a pályaelhagyók száma, amely leginkább a tanítás szociális-érzelmi irányításának hiányából fakad. (Cohan és Honigsfeld, 2011) Fontos lenne, hogy kisgyermekkoról kezdődően, egészen az iskola elhagyásáig olyan fejlesztő programok legyenek kidolgozva, amelyek segítik a szociális kompetencia fejlődését. Ezek közül is leginkább azokat, amelyek a munkavállalás szempontjából elsőbbséget élveznek.

7. Összegzés

Tanulmányomban szerettem volna rövid áttekintést nyújtani a munkavállaláshoz elvárt szociális kompetencia elemekről, azok modellezéséről, csoportosításáról, valamint a vizsgált szakmák által betekintést nyújtani arról, hogy milyen módon és számban jelennek meg ezek a készségek az egyes szakmaleírásokban és kimeneti követelményekben. Összegezve elmondható, hogy ismét bizonyítást nyertünk arról, hogy valóban nagy jelentősége van a szociális kompetencia fejlesztésének, hiszen gyakorlatilag bármilyen munkát végzünk, a speciális és kognitív kompetenciákon kívül szükségszerűen megjelennek olyan szociális készségek is követelményként, amely nélkül nem leszünk képesek a feladatunkat megfelelően ellátni. A 21. század nagy kihívása, hogy megfelelő módszerek, technikák alkalmazásával kialakuljon egy olyan oktatási rendszer, amelyben központi szerephez jut a szociális készségek fejlesztése is.

8. Irodalomjegyzék:

- Argyle, M.(1983): The psychology of interpersonal behaviour. Penguin, Harmondsworth.
- Chen, K. (2006): Social skills intervention for students with emotional/behavioral disorders: A literature review from the american perspective. Educational Research and Review Vol. 1. 3. 143– 149.
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. (2015). Social and emotional learning core competencies. Chicago
- Cohan, Audrey and Honigsfeld, Andrea (2011): Breaking the Mold of Preservice and Inservice Teacher Education: Innovative and Successful Practices for the 21st Century. R&L Education.
- Elias, M. J. (2006). The connection between academic and social-emotional learning. The educator's guide to emotional intelligence and academic achievement, 4-14.
- Farkas Éva (2013): A szak-és felnőttképzés gyakorlata. SZTE JGYPK, Szeged.
- Goleman, Daniel (1996): Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books
- Gresham, F. M. és Elliot, S. N. (1993): Social skills intervention guide: Systematic approaches to social skills training. The Haworth Press.
- Halberstadt, A. G., Denham, S. A., & Dunsmore, J. C. (2001). Affective social competence. Social development, 10(1), 79-119.
- Hrubos Ildikó (2002): A „bolognai folyamat”. Európai trendek. A bolognai nyilatkozatból adódó strukturális változtatások megvalósíthatósága a magyar felsőoktatásban. Oktatókutató Intézet, Kutatás közben sorozat, Budapest, No.235.
- Józsa Krisztián és Zsolnai Anikó (2005): Szociális készségek fejlődése a serdülőkor kezdetén. V. Országos Neveléstudományi Konferencia, Budapest, 2005. október 6–9. Konferencia kötet.
- Konta Ildikó és Zsolnai Anikó (2002): A szociális készségek játékos fejlesztése az iskolában. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lippman, L., Ryberg, R., Carney, R., & Moore, K. (2015). Key “soft skills” that foster youth workforce success: Toward a consensus across fields. Washington, DC: Child Trends.
- Nagy József (2000): XXI. század és nevelés, Osiris Kiadó, Budapest.
- Nagy József, Józsa Krisztián, Vidákovich Tibor és Fazekasné Fenyvesi Margit (2004): DIFER Programcsomag: Diagnosztikus fejlődésvizsgáló és kritériumorientált fejlesztő rendszer 4-8 évesek számára. Mozaik Kiadó, Szeged.

Rinn, R. C. és Markle, A. (1979): Modification of social skill deficits in children. In: Bellack, A. S. és Hersen, M. (szerk.): Research and practice in social skills training. Plenum Press, New York.

Rose-Krasnor, L. (1997): The nature of social competence: A Theoretical review. Social Development, 6. 111–135.

Saarni, C. (1999): The Development of Emotional Competence. Guilford Press, New York.

Shepherd, G. (1983): A szociális készségek fejlesztése (SST). In Zsolnai Anikó (szerk.): Szociális kompetencia-társas viselkedés. Gondolat Kiadó, Budapest. 151-169.

Schneider, B. H. (1993): Childrens social competence in context. Pergamon Press, Oxford.

idézi: Németh Gáborné Doktor Andrea (2008): A szociális kompetencia fejlesztési lehetőségei az iskolában. Új pedagógiai Szemle, 2008. 1.sz.

Spence, S. (1983): Developments in social skills training. Academic Press, London.

Stephens, T. (1992): Social skills in the classroom. Psychological Assessment Resources, Inc. Odessa.

Szakképzési törvény (2011): A szakképzésről szóló CLXXXVII. törvény

Szigeti, F. & Dezső, G. (2016). A duális képzés bevezetésének első tapasztalatai a Nyíregyházi Főiskolán.

Tóth Eszter (2009): A diplomás munkaerő helytállásának és fejlődőképességének összehasonlító értékelése. Acta Agraria Debreceniensis, Debreceni Egyetem Agrártudományi Közlemények 33. sz. 127-133.

Trower, P. (1978): Toward a generative model of social skills: A critique and synthesis. Guilford Press, New York.

Zsolnai Anikó és Józsa Krisztián (2002): A szociális készségek kritériumorientált fejlesztésének lehetőségei. Iskolakultúra, 12. 4. sz. 12–20.

Zsolnai Anikó: A szociális fejlődés segítése. Gondolat Kiadó, Budapest. 2013.

Zsolnai Anikó: Szociális tanulás – szociális viselkedés (2014). In. Benedek András és Golnhofér Erzsébet (szerk.): Tanulmányok a neveléstudomány köréből 2013. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Budapest, 55-77.

Zsolnai, A., Rácz, A., & Rácz, K. (2015). Szociális és érzelmi tanulás az iskolában. Iskolakultúra, 25 (10), 59-68.

<http://eletpalya.munka.hu/mappak-feor93> letöltve: 2016. január 17.

http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=102184.263634 letöltve: 2016. január 17.

9. Függelék

1. számú melléklet: Dokumentumelemzési szempontsor

Társas készségek:	empátia
	együttműködés
	csapatmunka
	alkalmazkodó képesség
	kommunikációs készség
	kapcsolatteremtő készség
	kezdemenyezőkészség
	konfliktuskezelő készség
	segítőkézség
	felelősségvállalás
	kompromisszumkészség
	udvariasság
	közvetlenség
	tisztelet mások iránt
	problémamegoldó képesség
	mások elfogadása
figyelmesség	
odafigyelés	
odaadás	
előzékenység	
Önmenedzselés:	kitartás
	pozitív hozzáállás
	stressztűrés/kezelés
	önállóság
Önismeret és éntudatosság:	önbizalom
	reális önértékelés
	asszertivitás
	önkritika
Társas tudatosság:	stressztűrés
	önuralom
	nyitottság
	tolerancia
	figyelmesség
	megbízhatóság
	elfogadás
	türelem
	előítéletmentesség
	nyugodtság
Felelős döntéshozatal:	döntéshozó képesség
	szervezőkészség
	felelősségtudat
	minőségtudat
	elkötelezettség
	kritikai szemlélet
	szabálytudat
	tervezési készség
	innovációs készség
meggyőzés	